

Trabzon İlahiyat Dergisi
Trabzon Theology Journal
ISSN 2651-4559 | e-ISSN 2651-4567
TİD, cilt / volume: 9, sayı / issue: 1
(Bahar / Spring 2022): 1-37

Kur'ân'ın Bazı Odak Kavramlarının Meallere Yansıtılma Sorunu
“Anlamak İçin Türkçe Kur'ân (Meâl)” Adlı Çalışma Örneğinde
The Issues Arising from Translations of Some Key Quranic Concepts:
An Exemplary Study “Turkish Qur'an Translation for Understanding”

Fatih Kanca

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler
Fakültesi, Kur'ân-ı Kerîm Okuma ve Kıraat İlmî Anabilim Dalı

Assist. Prof., Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences,
Department of Qur'an Reading and Qur'an Science
Ankara/Turkey

e-mail: fkanca@aybu.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3486-9364>

DOI: 10.33718/tid.1104762

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Nisan / April 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Mayıs / May 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Fatih Kanca, “Kur'ân'ın Bazı Odak Kavramlarının Meallere
Yansıtılma Sorunu: Anlamak İçin Türkçe Kur'ân (Meâl) Adlı Çalışma
Örneğinde”, *Trabzon İlahiyat Dergisi* 9/1 (Bahar 2022): 1-37

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit
edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism
detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tid>
mailto: trabzonilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Trabzon University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Kur'an'ın Bazı Odak Kavramlarının Meâllere Yansıtılma Sorunu: “Anlamak İçin Türkçe Kur'an (Meâl)” Adlı Çalışma Örneğinde

Öz

Kur'an'ın bazı kelimeleri taşıdıkları anlamlar itibariyle odak kavramlar olarak değerlendirilir. Bu kavramların özelde âyetin anlamını genelde ise ilâhî mesajı iletmek adına, doğru anlaşılması ve sahip oldukları anlam zenginlikleriyle başka bir dile doğru bir şekilde tercüme edilmesi önemlidir. Söz konusu kavramların yanlış ya da eksik anlaşılması kavramla birlikte âyetin de aynı noksanlıklarla yorumlanmasına neden olur. Makalede, Kur'an'ın salât, rükû, secde, hac, zekat ve savm gibi ibadetlerle ilgili bazı odak/kurucu kavramlarının “Anlamak İçin Türkçe Kur'an (Meâl)” adlı meâl yansıtılırken yapılan tercüme yanlışlıklarına dikkat çekilmiştir. Çalışma şu sorular etrafında şekillenmiştir: Odak kavramları yorumlamada kişi ne kadar hürdür? Bir Kur'an kavramını anlamlandırma sürecinde yorumcu lafız boyutundan ya da nüzûl ortamından vazgeçebilir mi? Yorum geleceğinin sağladığı elastikiyet yorumcuya kavramları istediği şekilde anlama imkânı sağlar mı? Dilsel ya da tematik kriter gibi bazı sabiteler dikkate alınmadan yapılacak yorumlar kavramların esas anlamlarını belirlemede yeterli olur mu? Daha da ötesi bazı sabiteleri dikkate almadan yapılan yorumlar, tahrif etmeye kadar gider mi? ve benzeri sorulara, meâllerde eksik ve hatalı bir yorum olarak yer verilen bazı kurucu kavramların tahlilleri özelinde cevap aranmıştır. Odak kavramın sembol ve temel yapıtaşı (bulding block) olarak sunulduğu makalede adı geçen meâlden alınan örneklerin mana ve yorum bakımından kavramın mesajını yansıtmadaki hataları değerlendirilmiştir. Kavramların kök ve semantik yapısının dikkate alınmaması, ilk muhatapların kavramlara yüklediği anlamların göz ardı edilmesi ya da kavramın iç ve dış bağlamdan bağımsız olarak tercüme edilmesi gibi nedenler, söz konusu kavramların meâllere yanlış bir şekilde yansıtılmasına neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Meâl, Odak Kavram, Anlam, Problem.

The Issues Arising from Translations of Some Key Quranic Concepts: An Exemplary Study “Turkish Qur'an Translation for Understanding”

Abstract

There are some words in the Qur'an that are considered “focus concepts” based on their meaning. It is important that these key concepts are understood entirely and translated into different languages with their richness of meaning to interpret the verses correctly and convey their divine message to others. If these aforementioned key concepts are understood incorrectly or incompletely, the same deficiencies will be reflected in the interpretation of the verses. In this article, the main focus is to pinpoint the significant mistakes made while reflecting on some of the focus concepts of the Qur'an related to worship such as salat, ruku, prostration, hajj, zakat, and sawm, using the interpretations or translations from “Turkish Qur'an for Understanding”. This study examines these focus concepts by analyzing the answers to the following questions. How much freedom does the person

have in interpreting focus concepts? In the process of making the concept of Quran plausible, can an interpreter leave out the linguistics and the reason of the revealed verse in the interpretation? Does the traditional interpretation flexibility allow the interpreter to understand the key concepts as he or she wants? Are interpretations to be made without considering specific criteria such as linguistics and thematics, and would that be sufficient to determine the essential meaning of the key concepts? Moreover, do the explanations made without considering certain criteria cause falsification? Answers were sought for these questions by analyzing some of the key concepts which were included in the incomplete and incorrect interpretations of the verses. At the beginning, the focus concept is presented as the symbol and the basic building block. Then the meaning and interpretations were evaluated by using selected mistakes of sample translation taken from aforementioned title "Turkish Qur'an for Understanding". It has been concluded that not considering the root and semantic structure of the concept, disregarding meanings imposed by the first interlocutors or translating the concept independently of the internal and external context cause the concepts to be reflected in the translations incorrectly.

Keywords: *Tafsir, Qur'an, Translation, Focus (key) Concepts, Meaning, The Issues.*

Giriş

Orijinal dili Arapça olan Kur'an, nüzulünden günümüze kadar ilâhî mesajların Arapça bilmeyenlere ulaştırılması için farklı dillere tercüme edilmiştir. Meâl, ilâhî kelâmın beşer takatiyle yorumu olduğu gibi, ana dili Arapça olmayanlar için Kur'an mesajını ana dilde anlamının en önemli aracıdır.

Bir metnin ana dilden hedef dile aktarılmasında her iki dilin gramer yapısı, söz dizimi, şiir ve edebî sanatları, argo ve teklifsiz ifadeleri, nükte ve deyimleri önemli faktörlerdir. Tercümeye konu metin Arap dilinin en önemli edebî yazıtı ve aynı zamanda kutsal kitap olan Kur'an'ın tercümesinde ise dikkatin önemi daha da artmaktadır. Yukarıda sıralanan faktörlere ilaveten iman, ibadet ve ahlâk gibi temel konuların yanında kültür, arkeoloji, antropoloji, tarih, hukuk vb. alanlarda da ilmî bir alt yapıya gereksinim vardır.

Meâllerde temel hedef Allah'ın mesajını en iyi şekilde diğer bir dile aktarmaktır. Bu transfer işi kimi zaman hedef dili iyi bilmek ve uygun kelimeyi seçmekle ilgiliyken kimi zaman tercüme edilecek kelime ya da kelime öbeklerinin ana dildeki anlam karşılıklarının tam anlamıyla tercih edilmesiyle alakalıdır. Sözelimi bir kelimenin anlam haritasını tespit ederken sözlüklere başvurulduğunda ilk sırada yer alan ya da en beğenilen anlamın tercih edilmesi mümkün olabilir. Fakat esas olan, ilgili kelimenin bulunduğu konteksteki anlamını tespit edebilmektir. Zira doğru anlam Kur'an'ın ilk muhataplarının anladığı anlamdır. Bu anlamın tespiti metin dışı bağlamın da önemi büyüktür.

Tercüme etkinliğinde önemli unsurlardan biri de kelimelerin hedef dildeki en uygun karşılığını seçmektir. Ana dildeki çok anlamlılığın yanında hedef dildeki çok anlamlılık da en doğru anlamı seçmede çeşitli güçlükler neden olabilir. Meâl okuru, Kur'an'la ilgili okuduğu bir kitabın, özellikle de meâlin onu, doğru anlama ulaştırdığına ve ilahi mesajı sağlıklı bir şekilde aktardığına güvenme ihtiyacı hisseder. Bu sebeple meâl yazarlarının Kur'an'ın tercümesine azami derecede titizlikle yaklaşması gerekir.

Meâllerde esas olan Kur'an'ın mesajını en güçlü ve en anlaşılır şekilde muhataplara sunmaktır. Bu manada Kur'an'ın her bir kelimesini, kelime öbeklerini ve cümle yapısını her iki dilin gramer kurallarını ve fark-

lılıklarını dikkate almak gerekir.

Kur'an, âyetlerin yapıtaşları olan kelime ve kavramları noksansız bir şekilde yerli yerinde kullanmıştır.¹ Bu yerindeliliğin hem muhatap dildeki cümle dizimi hem de tercüme bakımından meâllerde de sağlanması önemlidir. Kur'an'ın kurucu ya da odak kavramlarının tercümesi de özel itinayı gerekli kılar. Çünkü söz konusu kavramlar bir anlamda Kur'an'ın anlam dünyasının köşe taşlarıdır. Bütüncül mananın en güçlü kalıplarıdır. Bu kavramların tercümesinde, dil tahlilleri (özellikle semantik tahliller) gerektiği ölçüde yapılmadığında ve bu kavramların İslâm'ın değerler sistemindeki yerleri ve fonksiyonları netleştirilmediğinden, okuyucunun zihninde, Allah'ın mesajının bir bütün olarak netleşmesini sağlamak zorlaşır.²

Çalışmamızın doğmasına sebep olan unsurları iki başlıkta toplayabiliriz: Bunlardan birincisi "Kurucu Kavramların" Kur'an'la kazandığı anlamların göz ardı edilerek ya sözlük anlamlarıyla ya modern dönemin dayattığı anlamlarla ya da ideolojik ve keyfi yaklaşımlarla tercüme edilmesidir. Bir diğer unsur ise söz konusu anlamlara temel anlamı dikkate alınmadan Kur'an'da her geçtiği yerde aynı anlamın yüklenmesidir. Anahar sözcük olarak da nitelendirilebilecek bu kavramlara meâllerde esas ya da muktezaya uygun olmayan anlamların verilmesi durumunda Kur'an kültüründen uzaklaşarak zayıf, buharlaşmış ve keyfi anlamların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda odak kavramların tercümesinde inceleme konumuz olan meâlin Kur'an'la sorunlu ilişkisinden bahsetmek mümkündür.

Ülkemizde Kur'an meâllerinde yapılan tercüme hatalarıyla ilgili makaleler gün geçtikçe artmaktadır. Buna ilaveten Kur'an kavramları üzerinde yapılan kimi semantik çalışmaların da meâllerdeki kavram tercümelemindeki hatalara ışık tuttuğu görülmektedir.³ Kur'an'ın odak kavramlarının tercümesinde yapılan hatalar konusunda da Beşir Gözübenli tarafından yazılan "Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve

1 Sülün, *Kur'an Kılavuzu*, 241.

2 Gözübenli, "Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Meâller", 83.

3 Murat Sülün'ün "Kur'an'da Dinin Semantik Alanı", Mesut Okumuş'un "Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da "Salât" Kavramı", Şehmus Demir'in "Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi" ve Cahit Karaalp'in "Salât Kavramının Semantik Analizi" birkaç örnektir.

Meâller” ve Hasan Yılmaz tarafından yazılan “Kur’an’ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme” isimli makaleler bu konuda yapılmış çalışmalara örnek durumundadır. Birinci makalede daha çok odak kabul edilen sadaka, kıtâl, cihad ve diğer bazı kavramların çeviri hatalarına yer verilirken; ikinci makalede odak kavramların seçimi ve anlama metodolojisi üzerinde durulmuştur.⁴ Bizim makalemiz ise farklı olarak ibadetle ilgili öne çıkan kavramlarda yapılan ve daha çok bilinçli yapıldığı düşünülen yanlış tercümelere odaklanmıştır. Ayrıca kavramların doğru bir şekilde anlaşılmasının nesnel ilklerine dikkat çekilmesi de çalışmamızı diğer makalelerden ayırmaktadır.

Makalenin konusu olarak bu meâlin⁵ seçilmesi, özellikle ibadetler sahasındaki ana kavramların toptancı ve bilinçli olduğunu düşündüğümüz bir yaklaşımla bu meâlde çoğunlukla yanlış olarak tercüme edilmiş olmasına dayanmaktadır. Zira, incelenecek kavramlar Kur’an’ın odak kavramları olduğu gibi Müslüman hayatı için kurucu değer taşıyan kavramlardır. Bu sebeple, Allah-insan arasındaki bireysel iletişimde önemli bir yere sahip olan bu kavramların sıradanlaştırılması ve herhangi bir ritüel konumuna indirgenerek tercüme edilmesi söz konusu meâlin incelenmesini elzem kılmıştır.

Çalışmada öncelikle kavram, odak kavram, anlama gibi hususlar üzerinde durulacak ve bu çerçevede doğru bir anlamın elde edilmesi için gerekli bazı etmenlerden bahsedilecektir. Akabinde adı geçen meâlde, Kur’an’ın ibadetlerle ilgili salât, rükû, secde, hac ve zekât gibi odak kavramlarının tercüme problemlerine yer verilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu başlıkta, kavram, odak kavram ve anlama-yorumlama konularına kısaca değinilecektir. Burada esas olan, odak kavramların doğru anlamını yansıtmaya temel teşkil eden kriterleri belirginleştirmektir.

4 Nihat Demirkol ve Hasan Yılmaz tarafından yazılan, “Kur’an’ın Anlaşılmasında Odak Konu ve Kavram: Tevhid” adlı makalede bu konu özelinde örnek olarak zikredilebilir.

5 Meâl yazarı Mustafa Cemil Kılıç, 1975 İstanbul doğumludur. İmam Hatip Lisansından sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olmuştur. Daha sonra Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Sosyoloji ve Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalında Yüksek Lisansını tamamlamıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yapmıştır. Çeşitli TV ve Radyolarda din, laiklik, İslam mezhepleri ve Alevislik gibi konularda konuşmalarının yanında bazı gazetelerde de yazıları vardır.

1.1. Kavram

Herhangi bir nesne ya da o nesnenin/şeyin nitelikleri hakkında sahip olunan genel düşünce ya da varlıkların insan beynindeki yansıma biçimlerine kavram denir. Ayrıca, bir söz veya kelimedden anlaşılan/çıkarılan anlam için de aynı kelime kullanılır.⁶ Bir şeyin mefhumunu yani özünü ortaya koyan ve kelimeye ait esas anlamı yansıtan kavram kelimesi, “Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli anlam içeren, dilsel kökenli her türlü tasarım ya da imge; nesne ya da anlık imgeler.” şeklinde de tarif edilmiştir.⁷ Tarifte görüldüğü gibi olgu, varlık ya da nesnenin ortak özellikleri ve genel nitelikleri kavramın genel çerçevesini yansıtmaktadır.

Her sözcüğün bir kavramsal alanı vardır. Bu alan kelime ya da kavramın ait olduğu anlamsal çerçeveyi verir. Bundan dolayı anlamsal alanın dış gerçeklik düzlemindeki karşılığına kavramsal alan denmiştir.⁸ Bu tarif, “bir şeyi” onun dışındaki “diğer şeylerden” tefrik etmek için alanını belirginleştirme, kendine ait sınırları netleştirme amacı taşımaktadır.

1.2. Odak/Kurucu Kavram

Bir cümlede öne çıkarılan söylem ögesine odak denir. Örneğin, “Arkadaşım geldi.” yerine “Gelen, arkadaşım.” denildiğinde “arkadaşım” sözcüğü odak konumuna girer. Bir kavramı söylemde odak konumuna getirme işine de “odaklaştırma” denir.⁹ Buna göre bazı âyetlerin sûre bütünlüğünde odak işlevleri olabileceği gibi, âyetlerdeki bazı kavramların da âyet içerisinde odak konumları vardır. Aynı şekilde Kur'an'daki bazı kelime ve kavramların da Kur'an bütünlüğünde odaksal değeri, bir başka ifadeyle kurucu kavram önemi vardır. Bu seçmecilikte, kısmen öznellik olsa da yaklaşımın nesnel tarafları da vardır. Allah kavramı bunun en bariz örneğidir. Kur'an ve din bağlamında düşünüldüğünde Rahmân, Rahîm vb. türlü kavramların Allah lafzı etrafında kümелendiğini söylemek mümkündür.

Bir kelime ya da kelimeler grubu, metnin sahibi tarafından bir amaç-

6 Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 242.

7 Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 132.

8 Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 132.

9 Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 150.

la vurgulanmak istenebilir. Hatta okuyucu dahi metinde kendine özgü bir vurgu objesi belirleyebilir. İzutsu'ya (ö. 1993) göre her bir kelime, bizim söz konusu kelimeyi içine sığdırdığımız belli bir görüş açısını temsil eder ve kavram denilen nesne, öznel bir perspektifin kristalleşmesinden başka bir şey değildir. O, buradaki perspektifi bireye ait olmak anlamında öznel kabul etmeyip tarihi gelenek yolu ile önceki çağlardan nakledilerek geldiğinden ve tüm bir topluluğun ortak mülkü olduğundan topluma ait olduğunu söylemiştir.¹⁰ İzutsu'nun bu bakış açısı anlamın nesnellliğini ima etmektedir.

Bir metnin genel anlamının ve temel mesajının anlaşılmasında odak kavramların anahtar rolü vardır. Söz konusu metnin anlaşılmasında bu sözcükler odak noktası olarak kabul edilir. Kimi zaman metinde yer alan sadece bu kavramlarla metnin anlamı büyük ölçüde anlaşılır. Bu kavramlar sayesinde amaçlanan hedefe ulaşmak kolaylaşır. Burada önemli olan o kavramların seçilmesi ve kavramlara doğru anlamın yüklenmiş olmasıdır. Bundan sonraki adım okurun ya da mütercimim o kavramı, arka planını ve gerekli şartları dikkate alarak başka bir dile aktarmasıdır.

Kur'an'ın tercümesinde esas olan, Kur'an kavramlarının anlam zenginlikleriyle başka bir dile aktarılmasıdır. Ancak bazı meâllerde bu konuda hataların olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu kavramların tercümesinde ya kök anlamla bir şekilde ilişkisi olan alt anlamlar tercih edilmiş ya da ödünçleme yoluyla Arapça kelimeler latinize edilerek meâle yansıtılmıştır. Örneğin takva kelimesi, Allah'tan korkmak, korunmak,¹¹ Allah karşı gelmekten sakınmak,¹² Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle davranmak,¹³ Allah bilinci,¹⁴ saygılı olmak,¹⁵ sağlamcılar¹⁶ ya da Kur'an'da

10 İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, 26.

11 Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, 16.

12 Altuntaş-Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, el-Bakara 2/2, s. 3.

13 İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, el-Bakara 2/2, s. 37; Muhammed 47/15, s. 1009.

14 Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, el-Bakara 2/197, s. 30. Esasında bu anlamlandırma ve Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an* adlı çalışmasındaki "Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle davranmak" şeklindeki tercümesi, Muhammed Esed'in takva/müttakî kelimeleri için kullandığı "God consciousness" ifadesinden hareketle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Esed, *The Message of The Qur'an*, 8.

15 Atay, *Kur'an (Türkçe Çeviri)*, 1, el-Bakara 2/2.

16 Çakır, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçesi*, <https://www.kuranmeâli.com/AyetKarsilastirma.php?sure=2&ayet=2> (03.05.2022).

geçtiği haliyle müttakî/takvâ¹⁷ şeklinde meâllere yansımıştır.

Kur'an'ın öne çıkan odak kavramalarının neler olduğuyla ilgili değişik görüşler vardır.¹⁸ Bunun yanında önemli bir mesele de birtakım kelimelere neden odak kavram dendiğidir. Dinin üzerine bina edildiği, diğer inanç ve kültür sistemlerinden o dini ayıran kavramlar anahtar kavramlardır. Odak kavramın seçimini kimi zaman sistemin kendisi yapabildiği gibi bunda okuyucunun akademik birikimi, şahsi fikri, Kur'an'a bakış açısı ya da Kur'an'ı dünyasında yerleştirdiği yer gibi faktörlerin etkili olabileceğini söyleyebiliriz.

1.3. Anlama ve Yorumlama

Bir ifadeye, sembole ya da kavrama, kullanıldığı bağlama uygun bir anlam vermeye veya söze yüklenmiş olan manayı kavrayabilmeye anlama denir. Anlamanın gerçekleşmesi için hem ifadeye hem de okurda bazı şartların oluşması gerekir. İfadenin veya imgenin işaret ettiği anlamı kavramak için, belli şartların oluşmasına ihtiyaç vardır. Meram anlaşılmıyorsa söyleyende/yazanda, söylenende/yazılında ya da okuyanda bir noksanlık olduğu kabul edilir. Söz konusu üç unsurun gerekli şartları taşınması halinde anlama gerçekleşir.¹⁹ Metinler genelde anlama ulaşma hedefiyle okunur. Okuyucu, metinde aradığını bulmak ya da bulduğunu anlamak için okuma yapar. Bu da okuyucunun anlam arayış etkinliğine işaret eder.

Anlamanın peşinden gelen yorum ise, “bir ifadeye konuya ilişkin olarak söylenen söz ya da bir ifade türü olarak adlandırılabilir.” Yorumlama ise “derin yapıya anlam verme veya yüzeysel yapıyı gereken ses bilimsel ve sese dayalı özelliklerle donatmak” demektir.²⁰ Gerek metin gerekse kelime hakkında açıklayıcı bilgi verme işi olan yorumlamada öznellik ağır basar.²¹ Anlamada zorluk çekilen ya da anlaşılana da daha açmak yorumlamanın kapsamındadır. Metin bu sayede daha anlaşılır hale getirilmiş olur. Anlama etkinliğinde kelimeler, öznel düşüncelerin sembollere dönüşerek,

17 Aktaş, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Çeviri*, el-Bakara 2/2, s. 41, vd.

18 Yılmaz, “Kur'an'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”, 236.

19 Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 34.

20 Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 225.

21 Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 466.

nesnel dünyaya yansıtıldığı anlamlı göstergelerdir.²² Yorum bazen anlamı ortaya çıkarmak amacıyla metinle doğrudan ilişkiye geçmek şeklinde gerçekleşirken bazen de dolaylı olarak gerçekleşir. Dinsel metinlerdeki ilişki ilk gruba dahildir.²³ Ayrıca anlamlandırma ve yorumlamada en etkin nesnel kıstasların başında gerçek anlamları bünyesinde barındıran, mantuk ve mefhumunda taşıyan lafızlar gelir.²⁴ Lafız anlamın kabuğu olduğu gibi taşıdığı anlamın sınırlarını belirleyen, diğer kelime ve kavramlarla ilişkilerini ortaya koyan sembollerdir. Bu anlamda lafzın ne dediği ve ne demek istediği tespit edildiğinde esas anlama ulaşmak mümkün olur.

Kur'an'ın anlaşılması bağlamında düşündüğümüzde, Kur'an lafızlarının taşıdığı anlamlar, ilk muhatap neslin söz konusu lafızlardan anladıklarına işaret etmektedir. Bu anlama biçiminin nesnellik boyutu fazladır. Diğer bir anlama biçimi de lafızlardan değil de metnin yorumlanmasıyla ortaya çıkan anlamlardır. Bu tür anlamada ise öznellik baskın konumdadır.

2. Anlamlandırmada Nesnel Kriterler

Anlama olgusu, bir kavram ya da bir metni doğru ilkeler ve yöntemlerle anlamayı gerektirir. Tercüme metinlerde ise başka bir dilde söylenmiş bir sözcüğün anlamı diğer bir dilde birkaç şekilde ele alınır. İzutsu, muhtemel manaların en basit ve yaygın -fakat maalesef en az güvenilir olanının, kişinin ana dilinden seçtiği müteakabil bir kelime olduğunu söyler. O, Arapçadaki "kâfir" kelimesinin, sapık inançlı; "zalim", kelimesinin kötülük eden; "zenb" kelimesinin ise günah şeklinde anlamlandırılmasını buna örnek verir ve her durumda bir tür anlamsal denkliğin açıkça varlığının inkâr edilemeyeceğini ancak, Arap diline aşina olan birinin görünürdeki en yakın karşılıkların orijinal sözcükleri hakkıyla yansıtabilmeden uzak olduğunu anlayacağını ifade eder. Şöyle ki, zalim tam anlamıyla "kötülük eden" değildir; kâfir ile "sapık inançlı" arasında da önemli bir fark vardır.²⁵

22 Yılmaz, "Kur'ân Meâli Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese", 233.

23 Ebû Zeyd, *İlahî Hitabın Tabiatı*, 29.

24 Yılmaz, "Kur'an'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme", 233.

25 İzutsu, *Kur'ân'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, 46.

Kur'an lafızlarının doğru anlaşılabilmesi için bazı kriterlere ihtiyaç vardır. Kur'an'ın nüzûlünden bu vakte kadar İslâm alimlerinin Kur'an'ı anlama, ondan hayata tatbik edilecek hükümler çıkarma konusundaki metodik çalışmaları günümüze kadar süre gelmektedir. Kur'an'ın yorumcusu olan meâl yazarı da geliştirilen metodlar çerçevesinde, kaynak metinle diyaloga girerek lafza ve lafzın arka planındaki verilere dayanarak bir mana oluşturur. Ortaya çıkan bu yorum elbette salt iki ögeye dayalı değildir. Bunun yanında, doğru anlamı tespit için modern dönemlerin ürettiği metin analizi gibi unsurları da dikkate almak gerekir. Anlama kriterleri diğer bir deyişle anlama enstrümanları diye tanımlayabileceğimiz unsurları en baştan belirlemek, tümel olarak metne ya da tikel olarak kavrama isabetli anlam vermek için Kur'an yorumcusuna perspektif sağlar.

Dinî-edebî bir metin olan Kur'an'ın nesnel kriterlerle yorumlanması kolay olmayabilir. Ancak bunu yapmak, Nasr Ebû Zeyd'in (ö. 2010) ifadesiyle günümüzdeki bazı felsefî yorum eğilimlerinin abarttığı gibi zor bir hedef olduğu anlamına da gelmez.²⁶ Kimi ilmî branşlarda olduğu gibi bazı nesnel bilgilerle, tarihi verilerle, iç-dış bağlam unsurlarıyla, dil tahlilleri eşliğinde titiz mülâhazalarla nesnel anlama kapı aralamak mümkündür. Çalışmanın bu bölümünde doğru anlamı tercihte etkili olan bazı etmenlere dikkat çekilecektir.

2.1. Odak Kavramı Anlamada Bir Kriter Olarak Kur'an

Kur'an'ın öncelikli müfessiri yine Kur'an'dır. Âyetlerin bir kısmı diğer âyetlerle açıklanır. Kavramlar da bu kapsamdadır. Tıpkı âyet pasajlarının birbirlerini açıklaması gibi,²⁷ kimi kavramların açıklaması için ilk kaynak yine Kur'an'ın kendisi olmuştur. Bu durumda müfessirden beklenen Kur'an'daki bazı kapalı yönleri çözmek ve anlamlarını belirgin hale getirmek için metin dışı etmenlere başvurmadan önce açıklama potansiyeli olan âyet ve kavramlara müracaat etmektir.²⁸ Kur'an metninde aynı semantik alanı paylaşan kelimelerin, paydaş kavramların anlam tespitine katkı sağlaması mümkündür. Sözelimi, Kur'an kelimelerinin odağında Allah lafzı vardır.²⁹ Allah ismi, Kur'an'da Allah'a nispetle yer alan

26 Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 290-291.

27 Örneğin Âdem-İblîs kıssası için bk.: el-Bakara 2/30-39; el-A'râf 7/11-27; el-Hicr 15/26-44; el-İsrâ 17/61-66; el-Kehf 18/50-51; et-Tâhâ 20/115-123; Sâd 38/71-85.

28 Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 217.

29 Sülün, *Kur'an Kılavuzu*, 211.

diğer kelimelerin anlam çerçevesini belirlemede önemli bir alan teşkil eder. Aynı şekilde, isim ya da sıfat olarak Allah yerine kullanılan Rahmân, Rahîm, Hakîm vb. kelimeler Allah isminin daha iyi anlaşılmasını sağlayan kavramlardır. Kur'an'da aynı sözcüğün kullanımı ile ilgili pek çok benzeri misal mevcuttur. Bunları bir araya getirmek, kıyaslamak, birbirlerine bakarak kontrol etmek sûretiyle kelimelerin aslı tanımını elde etmek mümkündür.³⁰ Bunun yanında aynı manaya gelen fakat farklı kelime binası olan kelimeler de Kur'an bütünlüğünde ele alındığında birbirlerinin anlamını tespit için tefsir mahiyeti taşıyabilir. Bu açıklama sadece benzerliklerle değil aynı zamanda zıtlık içeren manalarla da sağlanabilir. Örneğin iman kavramının semantik sahasındaki kelimeler zıt çatılı olan küfrün semantik sahasındaki kelimelerle karşılaştırılarak anlam tespiti yapmak mümkündür. Fakat tüm kelimelerin karşılıklı olarak birebir zıtlık içermesi beklenmez. Bazı kelimeler alt ya da üst katmanlarda çapraz manaları da içerebilir.

Kur'an'ın diğer kavram ve pasajları esas mana tespitinde kullanılırken benzer muhtevalı âyetler pasajı daha açıklayıcı olabilir. Ancak sadece benzer konulu âyetlerde odaklanmak şart değildir. Pek tabi farklı üslup ve muhtevalı âyet ya da âyetler grubu kelime ve kavram tefsiri noktasında yardımcı olabilir. Bir kavramın, geçtiği bir âyette, âyete kattığı anlamla başka âyette kattığı anlam farklı olabilir. Hatta anlam genişlemesine de neden olabilir. Örneğin *rhm* kökünden türeyen kelimelere Kur'an'ın her âyetinde aynı anlamı vermek mümkün değildir.³¹

30 Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 47.

31 *Rhm* kökü, sevmek, acımak, merhamet etmek, yumuşaklık ve şefkat göstermek, sevgi beslemek, severek ve acıyarak korumak ve esirgemek gibi anlamlara gelir. Bu özellikler beşer düzeyinde düşünüldüğünde yufka yürekli olmak, acımak, birinin üzüntüsüne ortak olmak anlamında; (Topaloğlu, "Rahmân", 34/415). Allah'a nispet edildiğinde ise Allah'ın sonsuz merhametiyle lütûf ve ihsanda bulunması anlamında kullanılır. Râgıb, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, 347-348. Hem Besmele de hem de Fâtiha sûresinin 3. âyetinde geçen Rahmân ve Rahîm kelimeleri temelde Allah'ın merhametine işaret etmektedir. Kelime Kur'an'da daha çok Allah'a nispetle kullanılır. Hatta kök, fiil olarak kullanıldığı her yerde açık ya da gizli fail hep Allah'tır. İnsanların arasındaki sevgi ve merhamet dolu ilişkiyi ifade için sadece bir âyette geçen "رَحْمَةً" kelimesi (el-Fetih 48/29) insana nispet edilir. Toplumumuzda rahmetin Allah'a; merhametin ise insanlara nispet edilmesinin bu temellendirmeye dayalı olduğunu söyleyebiliriz. Hatta rahmet, acıma ve merhamet anlamı *rhm* kökünden gelen bütün kelimelerde vardır. Bu nedenle değişik âyetlerdeki geçen bu kökün türevlerine verilecek farklı anlamlar birer tefsir ve kök anlamdaki rahmetin sonuçları olarak değerlendirilir. Okuyan, *Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık*, 297-298.

2.2. Lafzın Temel Anlamı

Kur'an'ın ibadetle ilgili odak kavramlarından olan salât, rükû, secde, hac ve sıyâm vb. kavramlar esasında herkesin aşına olduğu kavramlardır. Bu kavramlar, çoğu kişi için ilk okumada anlaşılmaya müsait bir yapıdadır. Ancak kelimelerin buldukları bağlama göre yüklendikleri anlam için her zaman zihne ilk doğan manayı seçmek yeterli olmaz. Esas anlamın tespiti için kavram üzerinde dil analizleri yapmak kaçınılmazdır. Bu tür titiz analizler kelimenin esas anlamını zayi etmeden gerçek anlama ulaşmayı sağlar. Kelimelerin yapısal ve fonksiyonel özelliklerini bilmek, ele alınan kavramın alanını iyice belirlemede çok önemli bir faktördür. Nitekim erken dönem tefsirlerine bakıldığında âyetlere ya da kavramlara ilişkin açıklama yapılırken her bir kelimenin kökenine inmenin ve nüzûl dönemindeki anlam karşılıklarını bulmanın bir usûl olarak benimsendiği görülür.³² Ayrıca bu bilgiler temellendirilirken şiirden istişhatta bulunmak da önemli bir yöntemdir. Tefsir ve lügat çalışmaları sayesinde Kur'an kelimelerinin o dönemdeki kullanım biçimleri, keyfi anlam yüklemelerini geçersiz kılabilecek yeterlilikte bir materyal olarak sonraki nesillere aktarılmıştır.³³

Râgıb el-İsfehânî (ö. 502/1108) Kur'an'ın sahih anlam ve mesajının anlaşılması için Kur'an kelimelerinin önemine vurgu yapmıştır. Lafzî ilimlere Kur'an ilimlerinde öncelikli yer atfeden müellif bunların da en önemlisinin kök manayı yansıtan ve etimolojik tahlil yapan ilimler olduğunu ifade etmiştir. Kur'an'ın manasını tespit yolunda bu ilimleri, binanın yapı taşları olan tuğla ve kerpiçe benzeterek bu alana dair bilginin tüm İslâmî ilimlere sağlayacağı katkısına dikkat çekmiştir.³⁴

İlk İslam toplumunun öncelikli hedefi Kur'an metninin tüm detayıyla anlamak³⁵ ve bu yolla Kur'an'ın lafız ve manasından hiçbir şeyi zayi etmemektir. Bunun için de doğru mana tespitinde şiire başvurmak dahil³⁶ o dönemin revaçta olan dilsel yöntemlerini takip etmişlerdir. Sahabe ve sonrasında gelen kuşakların kavramlara mana vermede takındıkları tavır incelendiğinde günümüz modern dil araştırmacılarının başvurdukları

32 Zerkeşi, *el-Burhân fi 'ul'umi'l-Kur'ân*, 22.

33 Özsoy, *Sünnetullah*, 24.

34 Râgıb, *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*, 1/38.

35 Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 293.

36 İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, 178.

pek çok aracı kullandıkları görülmektedir. Onların anlam vermedeki titizliğine bakıldığında, günümüz için söylemek gerekirse Kur'an'ın odak kavramlarına özensiz ya da fazlaca esnek davranmanın ilmi bir tutum olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

2.3. Nüzûl Ortamı

Kur'an'ın nâzil olduğu tarih aralığı, kültürel yapı ve ilk muhatapların Kur'an'a ilişkin nakilleri Kur'an kelimelerinin ve genelde âyetlerinin anlaşılmasında hayati öneme sahiptir. Zira bir kelimeyi ya da bir âyeti anlamak için öncelikle ilk Müslüman nesle zahir olan manaya ve nüzûl vasatının yüklediği anlama müracaat etmek en sağlam yoldur.

Hicri ikinci yüzyıldan bugüne tefsir çalışmaları, temel olarak Kur'an lafızları ve bağlamı üzerine odaklanmıştır.³⁷ Hatta kimi âlimler Kur'an metinlerinin iniş sebebi ile hüküm ve anlamının eşzamanlı olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur.³⁸ Zira söz ile sözün muhatabı ve sözün ortamı arasında sıkı bir bağlantı vardır. Bir metnin anlam dünyasını, sözün sevk edildiği şartlar belirler. Bir sözü kendi bağlamında değil de güncel zamanda anlama, bağlamı göz ardı etmek anlamına gelir. Kur'an her şeyden önce o dönem Arap toplumunun ve Mekke halkının anlayışını, düşünce biçimlerini ve kavramlarını yansıtır.³⁹ Bu da nüzûl döneminin kavramları anlamlandırmaya yardımcı olan bir pratiğidir.

Usûl bilgini Şâtıbî'nin (ö. 790/1388) "muktezâ-yı hâli bilmek"⁴⁰ şeklinde tarif ettiği nüzûl bilgisi, Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması hususunda, dönemin kültürel ve sosyolojik yapılarını aktarması yönüyle son derece önemlidir. Ayrıca Şâtıbî, Kur'an'ın anlaşılmasında muhatap toplumun arka plan bilgisinin gözetilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴¹ Allah Teâlâ, mesajını nüzûl döneminin muhataplarına Arapça olarak indirmiş ve muhataplar da bu mesajı zaman ve mekân faktörleri çerçevesinde anlamış ve anlamlandırmıştır. Bağlam da denilen bu zemin ilahi hitabın anlaşılmasında ve yorumlanmasında ashaptan günümüze kadar müfes-

37 Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, 13.

38 Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 118.

39 Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, 113.

40 Şâtıbî, *el-Muvafakât*, 3/351.

41 Şâtıbî, *el-Muvafakât*, 3/151.

sirlerin çokça müracaat ettikleri bir kaynak olmuştur.⁴²

Bir sözün modern zamanda anlaşılması için sözün otantik bağlamını kurgulamak yani bir nevi bağlam transferi yapmakla sözün otantik anlamına inmek de mümkündür. Elbette bir sözün anlam dünyası sadece ilk muhatapların anladıklarıyla sınırlandırılmayabilir. Ancak yeni anlamlar, ancak bağlamdaki anlam izole edilmeden ikincil anlam ya da çağrışımlar olarak değerlendirilebilir. Kişilerin meşrepleri, birikimleri, bilimsel gelişmeler yeni anlamların çıkmasına neden olabilir. Ancak bu yeni okuma ve anlamalar Kur'an'ı, Kur'an olmaktan çıkaracak noktaya gelmemelidir.⁴³

Kur'an ve bağlamı hakkında da söz söyleyen bir disiplin olarak Tefsir ilmi, bu yönüyle bağlam bilgisinin Kur'an lafız ve âyetlerini anlamadaki önemine de işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Kur'an'da yer alan dinî teknik kavramların indiği dönemde ne anlama geldiğini tespit edebilmek semantik çalışmalara ve Kur'an'ın Türkçe çevirilerine katkı sağlayabileceği söylenebilir.⁴⁴ Metin analizi ya da anlam ve yorum bilimleri ekseninde ortaya çıkan ilmi disiplinler kutsal kitaplarda metin ya da kavram tahlili yaparken sözün sevk sebebini, sözün vasatını genellikle ilk referans kabul ederler. Tefsir ilmi de bu manada söz konusu disiplinlerin aradığı malzeme bakımından gayet zengindir. Zira müfessirler dil tahlillerinin yanında âyetlerin nüzûl şartlarını bilmeyi tefsir için iki vazgeçilmez öncül kabul etmiştir. Tüm âyetler için olmasa da bazı âyetler için nakledilen nüzûl sebepleri, Kur'an'ın anlamını bilmek ve kavramların manasını tespit etmek için önemli faktördür. Zira esbâb-ı nüzûl ilmi, âyetleri ait oldukları tarihsel arka planla irtibatlandırır. Ayrıca metinlerin sahip olduğu delâletin ortaya konması, çoğu zaman sebeb-i nüzûl bilgisine bağlıdır.⁴⁵ Elbette kavram yorumlamalarında mahza geleneğe yaslanma şeklinde bir öneri getirilmemektedir. Ayrıca bu ifadeler Kur'an'ın mesajının Hz. Peygamber'in çağdaşı olan Araplarla sınırlı bir çevreye yöneltildiği anlamında da değildir.⁴⁶ Ancak kavramların anlamı nüzûl ortamının sağladığı anlam ve yorum imkânı göz ardı edilmeden ortaya konmalıdır.

İlk muhatapların anladığı anlam esas anlam olmakla birlikte gelişen

42 Kanca, "Taberî'nin Târîhü'l-Umem ve'l-Mülûk Adlı Eserinde Esbâb-ı Nüzûl", 404.

43 Sülün, *Kur'an Kılavuzu*, 177.

44 Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, 15, 22.

45 Ebû Zeyd, *İlahî Hitabın Tabiatı*, 196, 240.

46 Özsoy, *Sünnetullah*, 71.

ilmi disiplinler ve başka etmenlerle birlikte farklı anlamlara da ulaşılabilir. Ancak Kur'an'ın anlaşılması bağlamında ilk muhatap çevresiyle çağdaş okuyucu arasında ontolojik ve epistemolojik bir fark bulunduğu unutulmamalıdır.⁴⁷ Bu fark anlamada da farklılaşmaların doğmasına neden olur. Nitekim terimleştirilen ya da kavramlaştırılan Kur'an ifadelerine pek çok Kur'an dışı anlam yüklendiği malumdur.⁴⁸ Bu durum bazı kavramların Kur'anî anlamını yitirip literal anlamda bir ilmî disiplinin kavramı haline gelmesine sebep olmuştur.

İlimlerin terminolojileri oluşuktan sonra kelimelerin anlamlarında meydana gelen daralma ve genişleme hallerini kelimenin temel ve sahih anlamı olarak sunmak objektif bir anlama biçimi değildir. Dini düşüncenin gelişim ve olgunlaşma sürecinde ve ilimlerin tasnifi esnasında ortaya çıkan anlamlar ve temsil ettikleri yeni semboller kavramlara ilişkin temel anlamı vermez. Metinlerin lügavî anlam düzeyi ile şeri anlam düzeyini birbirine karıştırmamak gerekir.⁴⁹ Örneğin bazı âyetlerde⁵⁰ geçen *f-t-v* kelimelerinden türeyen kelimeler fetva olarak anlaşılmalı ve fıkıh terminolojisindeki fetva olarak kabul görmüştür.⁵¹ Bu âyetlerin tercümesinde de kelime, terim anlamıyla tercüme edilmiştir. Esasında bazı âyetlerde dini mahiyette ve özelde fikhî açıdan bir bilgi vermekten ziyade fikir almak ya da bilgi istemek anlamı vardır. Buna rağmen kelimenin tercümesinde fıkıhla özdeşleşen "dini mahiyette bilgi" için terim olan fetva sözcüğü tercih edilmiştir. *Fetva*⁵², *ulu'l-emr*,⁵³ *tevbe-i nasuh*,⁵⁴ *nefs-i mutmainne*⁵⁵ gibi bazı kavramlar nüzûl sonrası süreçte ait oldukları ilmî sahada terimleşmiş olsalar da Kur'an'da aynı formda yer almışlardır. Fakat bazı kavramlar bu yeni kazanımlarla da doğru mesajın yansıtılmasına ikincil unsur olarak katkı sağlayabilir.

Bir sözcüğün manası sadece lazfi yapısında değildir. Tarihi arka plan

47 Gözeler, *Kur'an Âyetlerinin Tarihlendirilmesi*, 16.

48 Özsoy, *Sünnetullah*, 30.

49 Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, 123.

50 en-Nisâ 4/127, 176; Yûsuf 12/41, 46.

51 Altuntaş-Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, en-Nisâ 4/176, s. 115.

52 en-Neml 27/32.

53 en-Nisâ 4/59.

54 et-Tahrîm 66/8.

55 el-Fecr 89/ 27.

kelime ya da âyet manalarının tespiti için en önemli müracaat noktalarındandır. Bağlamın anlama delaleti, aşağıda vereceğimiz örnek kelimelerin tahlilinde net bir şekilde açığa çıkacaktır. Kur'an kavramlarına dilsel şifre çözümlenmesi gibi de bakmamak gerekir. Nüzûl bağlamında, âyet siyâkında, lafza bağlı ve akla zahir olan manayı Kur'an yorumu olarak sunmak sağlıklı bir yöntemdir.

Esbâb-ı nüzûl konusu o kadar önemsenmiştir ki onu bilmemek, Kur'an'ı bilmemek ve dolayısıyla onun anlamını anlayamamaktır. Buna mukabil, esbâb-ı nüzûlü bilmek Kur'an'ı anlamak ile eş değer görülmüştür.⁵⁶ Bu sebeple esas anlamı billurlaştırmak için metin içi bağlamın yanında dış bağlam örgüsünün de bilinmesi kaçınılmazdır. Aksi takdirde âyetlerin anlaşılmasına katkı sağlamak için zikredilen rivâyetler, aksi bir görev üstlenecek billurlaştırmaktan öte muğlaklaşmasına yol açacaktır. Bu nedenle dış bağlamı bilmek ayrıca bir önem arz etmektedir.

2.4. Metin-Olgu ilişkisi

Nüzûl tarihi, bir taraftan Hz. Peygamber'in vahiy olgusunu, ilahî düzlemde beşer düzeyine uyarladığına şahitlik ederken; diğer taraftan bu süreçte meydana gelen kimi olayların vahyin seyrini etkilediğine şahitlik etmiştir. Bunun en bariz örneği pek çok âyetin toplumdaki olgulara paralel olarak gelmiş olmasıdır. İfk hadisesi, Ruh-Ashâb-ı Kehf- Zülkarneyn sualleri, İlâ ve Zihâr olayları, Ureyne kabilesiyle ilgili nâzil olan âyet⁵⁷ vb. bunun örneğidir. Ayrıca Kur'an, nüzûl döneminde revaçta olan olgulardan kendini izole etmiş değildi. Kur'an'da anlatılan pek çok kıssa toplumun sözlü kültürel birikiminden ve naklettiği bilgilerden oluşuyordu. Bunun yanında Hz. Peygamber'in bazı söz ve eylemlerinin yanında o dönemde meydana gelen olaylar nassın seyrine de etki etmekteydi. Örneğin Suyûtî (ö. 911/1505), Mekki sûrelerin özellikleri hakkında konumuza ilişkin şunları söylemiştir: "Mekke'deki insanların çoğu sert mizaçlıydı. *Kellâ* lafzı onları tehdit etmek, korkutmak ve kınamak için Mushaf'ın ilk bölümünden farklı olarak kullanılmıştır. Medine'deki muhatapların zayıf ve güçsüz olmasından dolayı böyle bir üslûba gerek duyulmamıştı."⁵⁸ Bu ifade Kur'an metninin zamana ve zemine dair unsurlarla şekillendiğini

56 Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, 1/108; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 116.

57 el-Mâide 5/33.

58 Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, 1/70.

göstermesi bakımından önemlidir. Zira bu durum, İslâm vahyinin olguları göz ardı etmediğinin bir göstergesidir.

‘Nüzûl sürecinde ahkamda meydana gelen değişimleri ifade eden nesh doktrini de nas-olgu bağlamında değerlendirilmiştir. Örneğin; en-Nisâ 4/95. âyeti nâzil olduğunda Ümmü Mektûm Peygamberimize gelerek savaşa katılamama nedenini dile getirmesiyle âyet *غَيْرِ أُولِي الضَّرَرِ* ilavesiyle yeniden okunmuştur. Engelli olanlara gelen getirilen ruhsatı gösteren bu değişim, hüküm yerleşmeden önceki nesh diye isimlendirilmiştir.⁵⁹ Bu değişim bir başka açıdan nas-olgu arasındaki diyalektiğini de gösterir.

Metin-olgu ilişkisi, diğer bir ifadeyle nass-olgu ilişkisi, kavramların temel anlamını tespitinde önemli bir araçtır. Ancak tek başına yeterli bir kriter değildir. Dil ile kültür, dil ile olgular arasındaki iç ya da dış bağlantı kelimelere anlam yüklemeye önemli etkindir.

3. Bazı Odak Kavramların Meâllere Yansıması

Kur’an kavramlarının pek çoğu esasında muhatap toplumun aşına olduğu kavramlardı. Ne var ki Kur’an bu kelimeleri biçimleyici bir tarzda ele alarak farklı bir formda yeniden sunmuştur. Nitekim salât kelimesi örneğinde düşündüğümüzde aynı kelime, hem müminlerin dua ve namaz gibi ibadetlerine işaret etmekte hem de müşriklerin bir nevi tapınma versiyonlarını⁶⁰ ima etmektedir.

Tercüme işleminde esas olan ele alınan metin ya da kavramın temel anlamının yanında Kur’an’da üstlendiği anlamı yansıtmaktır. Kastımız kavramın geçtiği âyette, siyaka uygun olarak hak ettiği manayı vermek olmalıdır. Âyet için kurucu anlam değeri taşıyan kavramların tercümelelerinde meâller bazen uzak anlamı seçmeyi tercih edebilmektedir. Bu bir tercih olabileceği gibi özgün olmak ya da gerçek manayı anlayamamakla da ilgili olabilir. Ancak muhatapların anlama şekli, lafzın manaya delaleti ve iç ve dış bağlam gibi anlamı önemli bir şekilde etkileyen ilkeler göz ardı edildiğinde, tercih edilen anlamların esas anlamdan ziyade çağrıştırmaya düzeyinde kaldıkları söylenebilir.

Kur’an’ın ilk muhataplarının yaşamadığı bir takım anlama prob-

59 Serahsî, *Usûlü’s-Serahsî*, 2/64.

60 *وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْنِيدَةً* “Beytullah’ın yanında onların namazı ıslık çalmak ve el çırpmaktan ibarettir.” el-Enfâl 8/35.

lemlerinin sonraki dönem okuyucuları için zaman zaman sorun olduğunu söylemek mümkündür. Zira nüzûl dönemi muhatapları anladıkları bir metne tabi oluyor ya da karşı çıkıyordu. Bundan dolayı “Doğru anlam ilk muhatapların anladıkları anlamdır.” şeklinde genel bir ilke geliştirilmiştir. Zira onlar yanlış anlasalardı anlatan özne buna müsaade etmez ve doğru anlaşılması için onu yeniden ifade ederdi.⁶¹

Bazı meâllerin kavram ya da âyet tercümesi bazında hatalar içerdiği görülmektedir. Bu yanlış tercümlerin kimi zaman kasıtlı ya da bir ideoloji çerçevesinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki örneklerde, hem Kur'an'ın dilinde hem de Hz. Peygamber'in hayatında özel ibadetlere hasredilmiş kimi kelime ve kavramların bu muhtevalarından soyutlanarak tercüme edildiğine ilişkin bazı örnekler üzerinde durulacaktır.

3.1. Salât

Salât kelimesi Kur'an'ın çok anlamlı kelimelerinden biri olup Kur'an öncesi kök anlamından farklı olarak Kur'an'la birlikte terim anlamını kazanmış ve daha çok namaz anlamıyla anılmıştır. Kelimenin türediği kökle ilgili farklı görüşler vardır. Bazı dilciler kavramın صلى⁶², bazı dilciler صلوا⁶³, bazı dilciler ise صلا⁶⁴ kökünden türediğini ifade etmiştir. Kökün sözlüklerdeki temel anlamı ise duadır.⁶⁵ Bunun yanında kelimeye takip etmek, tazim etmek,⁶⁶ istiğfâr ya da rahmet, mağfiret,⁶⁷ din, ibadet, kıraat⁶⁸ gibi anlamlar da verilmiştir.⁶⁹ Dini bir kavram olarak ise tahrîm tekbiri, kıyam, kıraat, rükû, secde ve kadeleri olan, selam ile biten,⁷⁰ ezkârı, şurûtu ve

61 Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*, 23, 122.

62 Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr fî ğarîbi's-şerhi'l-kebîr*, 349.

63 Firûzâbâdî, *el-Kâmusü'l-muhît*, 751-752 Kökün sly veya slv'den türediği ile ilgili tartışmalar için bk.: Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-'ayn*, 7/153-154.

64 Cevherî, *Mu'cem es-Sihâh*, 596-597.

65 İbn Kuteybe, *Te'vîlu müşkili'l-Kur'ân*, 255; Mustafevî, *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 6/326.

66 İbn Manzûr, *Lisânü'l-'ârab*, 14/466.

67 İbn Kuteybe, Bakara 2/157 ve Ahzâb 33/ 43 ve 56. âyetlerindeki salât kelimesinin mağfiret anlamında olduğunu ifade etmiştir. İbn Kuteybe, *Te'vîlu Müşkili'l-Kurân*, 255.

68 İbn Kuteybe, *Te'vîlu Müşkili'l-Kurân*, 256.

69 Salat kelimesinin kök ve terim anlamları hakkında geniş bilgi için bk.: Karaalp, “Salât Kavramının Semantik Analizi”, 173-212.

70 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, 2/1086; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terim-*

evkâtı belirlenmiş bir ibadettir.⁷¹ Kur'an'da salât kelimesi ve onun türevleri sözlük ve terim anlamında doksan dokuz yerde geçmektedir. Ebü'l-Beka (ö. 1095/1684) ve İbn Fâris'e (ö. 395/1004) göre, Kur'an'da geçen her salât kelimesi ibadet, dua ve rahmet anlamındadır.⁷² Salât kelimesini çokanlamlı/müşterek lafızlardan kabul edenler⁷³ çoğunlukta olmakla birlikte kavramın çok anlamlı olmadığını söyleyen alimler de vardır.⁷⁴ Tehânevî (ö. 1158/1745'ten sonra) namaz anlamındaki salât kelimesinin dua anlamındaki salât kelimesinden geldiğini söylemiştir.⁷⁵ Halil b. Ahmed (ö. 175/791), Tevbe sûresinin 103. âyetinde geçen Hz. Peygamber'in müminlere salavatını, onun duası ve anması; Allah'ın peygamberlerine ve kullarına salavatını, onları hüsn-ü şehadet ile anması; insanların cenazeye salâtını ona duaları; meleklerin salâtını da istiğfar şeklinde yorumlamıştır.⁷⁶

Salât kelimesi Kur'an'da أقام fiiliyle kırk sekiz defa birlikte kullanılmıştır. *Ekâme* fiili, hakkını vermek, ayakta tutmak, düzgün ve devamlı yapmak anlamındadır. Râgıb el-İsfehânî, namaz ibadetinin أقام fiiliyle zikredilmesinden dolayı namaz kılmanın şeklen değil tüm gerekleriyle yerine getirilmesine işaret ettiğini söylemektedir.⁷⁷ Salât kelimesinin Kur'an'da geniş bir anlam yelpazesi vardır. Namaz kılmak başta olmak üzere, dua etmek, yardım etmek bu anlamların başında gelmektedir. Kur'an'ın odak kavramlarından biri olan ve günün beş vaktinde hatırlanan, tüm ilahi dinlerin temel ibadetini ifade eden "salât" gibi önemli bir kavramın doğru anlaşılması birçok âyetin daha doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.⁷⁸ Özellikle anlamı namaz olan yerlerde kelimeyi bu mahsus ibadetle ilişkilendirmeden ya da sıradan bir ibadet ritüeli anlamı vererek tercüme etmek kelimeyi tahrif etmek olduğu gibi esasında ibadetin temelini de sarsmak anlamı taşımaktadır.

leri, 492-493.

71 Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 134.

72 Ebü'l-Baka, *el-Külliyât*, t543; İbn Fâris el-Luğavî, *Efrâdu kelimâti'l-Kur'âni'l-'azîz*, 13.

73 Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr fî ğaribi's-şerhi'l-kebir*, 349; Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, 2/1081.

74 Ebü'l-Baka, *el-Külliyât*, 554.

75 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, 2/1081.

76 Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-'ayn*, 7/154.

77 Râgıb, *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân*, 690-692.

78 Karaalp, "Salât Kavramının Semantik Analizi", 173.

Makalenin merkeze aldığı "Anlamak İçin Türkçe Kur'an"⁷⁹ adlı çalışmada namaz kelimesini özellikle kullanmayıp ibadete isim olan bu kelime yerine *ıçtenlikle yakarma ya da yakarış* gibi ifadeler kullanmıştır. Örneğin Bakara sûresinin 3. âyeti şöyle tercüme edilmiştir: "Onlar ki, gizli olana inanır, ıçtenlikle yakarır..."⁸⁰ Yine aynı sûrenin 43. âyetinin tercümesi şöyledir: "ıçtenlikle yalvararak dua edin, yoksulun hakkı olanı verin ve beni ululamak için öne doğru eğilenlerle birlikte siz de eğilin."⁸¹ Görüldüğü üzere meâlde salât kelimesine hatta bu kökten türeyen fillere⁸² hep *ıçten yalvarma* anlamı verilmiş olup hiçbir yerde namaz kılmak ifadesi kullanılmamıştır. Yazar bu durumu açıklama mahiyetinde olsa gerek kitabın son bölümündeki sözlük kısmında esas anlam gibi gösterdiği "Yakarış" kelimesini "Dua, kıyam, rukû, secde gibi hareketlerle yapılan ibadet."⁸³ şeklinde tanımlayarak *yakarış* kelimesinin namaz ibadetine işaret ettiğini ima etmiş olmalıdır.

Yazar Kur'an'da *صلی و* / *و* kökünden türeyen namaz anlamı dışındaki diğer kelimelere, siyaka uygun anlamlar vermiştir. Örneğin; et-Tevbe 9/103'te geçen "Onları temizleyip arındırmak için mallarından bir miktar sadaka al ve onlar için dua et. Senin duan onlar için bir huzurdur...."⁸⁴ Bu âyetteki *صلی و* / *و* köküne dua anlamı verilmiştir. Bu anlam tefsirler de de yaygın olarak kullanılmıştır. Bunun yanında kelimeye yardım etmek anlamı da verilmiştir.⁸⁵ Hac sûresi 40. âyetteki *salavât* (صلوات) kelimesi ise bir mekân ismi olup Yahudi mabedlerini anlatmaktadır.⁸⁶ Kılıç, meâlinde bu kelimeyi *havralar* şeklinde tercüme ederek⁸⁷ kelimeye siyaka göre anlam vermiş ancak gerektiği yerde namaz kelimesini kullanmaktan imtina etmiştir.

79 Kılıç, *Türkçe Kur'an (Meâl)*, 24.

80 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 24.

81 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 27.

82 bk. Âl-i İmrân 3/39 (فَقَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمَحْرَابِ) "Bunun üzerine, Zekeriyya tapıncakta ayağa kalkmış bir biçimde ıçtenlikle yakararak dua ederken..." Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 62.

83 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 532.

84 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 169.

85 Siyaka uygun doğru anlamların örnekleri için bk. en-Nûr 24/99; el-Ahzâb 56.

86 Ebü'l-Baka, *el-Külliyât*, 543; İbn Fâris el-Luğavî, *Efrâdu kelimâti'l-Kur'âni'l-'azîz*, 13.

87 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 278.

Salât kelimesi namaz anlamıyla kullanıldığı yerlerde sadece bedeni hareketler bütününe ifade etmez, aynı zamanda namazın hareketlerini ve huşuyu içine alan manayı da ifade eder.⁸⁸ Bu manadan hareketle *içten yalvarma* anlamı verilmiş olabileceği düşünülse de kelimeyi namaz ibadetini ifade eden bir sözcükle Türkçeye yansıtma, âyetin kastını anlatmak için daha isabetli olur. Zira içten yalvarma sübjektif bir tavrı ifade eder. Oysa namaz, *rükû* ve *sucûd* gibi rükünleri âyetlerle, bunun dışındaki unsurları hadislerle belirlenen temel bir ibadettir. Dolayısıyla salât kelimesi için yapılan bu anlamlandırma yanlış ve hatta yanıltıcıdır. Bunun yanında kelimeye verilen anlam Kur'an'ın kavrama yüklediği anlamı karşılamamaktadır. Neticede ana dilde olmayan bir kelime farklı dilde anlam kalıbına dökülerek bir anlam transferi yapılmıştır. Bunun maksadı anlatmak kadar ana dildeki anlama ve kavramın ifade ettiği davranış bütünlüğüne da sadakati beklenir. Belki kelimenin İslâm öncesi anlamı için bu manayı vermek doğru olabilir. Fakat ilgili âyetlerin siyakında kelimenin terimsel anlamda namaz mefhumuyla karşılanması gerektiği aşîkârdır.

Kökün namaz dışında bir anlam içeriğiyle kullanıldığı bir diğer âyet örneği de Tevbe sûresinin 103. âyetidir:⁸⁹ *Âyete ilişkin bir meâl örneği şöyledir: "Onlara hayır duada, mallarının bereketlenmesi duasında bulun. Cenaze namazlarını kıl. Senin duan huzura, güvene, rahmete, dostluğa, berekete vesiledir..."*⁹⁰ Âyetteki kelimeye istiğfar, saygı duymak⁹¹, dua etmek,⁹² yardım etmek, desteklemek⁹³ gibi farklı anlamlar verilmiştir. Ancak "onlar için namaz kıl" ya da "cenaze namazı" şeklindeki anlamlar doğru anlamı yansıtmaktan uzaktır. Zira âyet Tebük savaşına katılmayan kişilerin nedamet duygusuyla Hz. Peygamber'e gelip gönüllü bağışta bulunmalarını anlatmaktadır. Bu sebeple Allah Teâlâ, onların bu içten davranışlarına aynı mahiyette bir duruşla karşılık vermesini isteyerek Hz. Peygamber'in onların davranışlarını tasvip etmesini ve onlar için hayır dua da bulunmasını istemiştir. Bu durum bir cenaze namazı anlamı çıkarmak sebeb-i nüzule de aykırı görülmektedir.

88 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/186.

89 وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ

90 <https://www.kuranmeali.com/ÂyetKarsilastirma.php?sûre=9&âyet=103> (14.2.2022)

91 Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 14/455.

92 Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/571.

93 Okuyan, *Kur'an-ı Kerim'de Çok Anlamlılık*, 398.

3.1.1. Rükû

Rükû kelimesinin kökü olan ركع eğilmek, ayakta durarak saygı ya da dua maksadıyla bedenün üst kısmını öne eğmek anlamındadır. Kök namazlardaki belirlenmiş bir duruşu ifade ettiği gibi boyun eğmek, itaat etmek ve alçalmak anlamında da kullanılır.⁹⁴ Kelime fıkhîta “namazda kıraatin tamamlanmasından sonra baş ve sırt düz bir yüzey oluşturacak ve eller dizlere ulaşacak biçimde öne doğru eğilmek.” anlamında kullanılır.⁹⁵ Kökte hem ibadet için hem de ibadet dışı eğilme anlamının olduğu görülmektedir.⁹⁶ Örneğin Hac sûresinin 7. âyetindeki (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا) “*Ey İman edenler, rükû ve secde edin.*” emrinde namaz ibadetindeki rükû yapmak için eğilmek kastedilmiştir.⁹⁷

“Anlamak İçin Türkçe Kur'an” adlı meâlde namazın bir rüknü olan rükû kelimesinin anlamı salt *eğilmek* şeklinde verilmiştir: Örneğin (وَاقْبِمُوا) (الصَّلَاةَ وَأَتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ) âyeti şu şekilde tercüme edilmiştir: “*İçtenlikle yalvararak dua edin, yoksulun hakkı olanı verin ve beni ululamak için öne doğru eğilenlerle birlikte siz de eğilin.*”⁹⁸ Bu âyette salât, zekât ve rükû kelimelerinin temel anlamlarını vermekten ziyade yakın gibi gözükken ama kavramın esas anlamlarını yansıtmayan manalar tercih edilmiştir.⁹⁹ Yine Hac sûresi 77. âyet¹⁰⁰ “...öne doğru eğilerek ve yere kapanarak rabbinize ibadet edin...”¹⁰¹ ve Fetih sûresi 29. âyetindeki (رُكَّعًا سُجَّدًا) ifadesi “öne doğru eğilerek ve yere kapanarak kulluk etmek.” şeklinde tercüme edilmiştir.

Esasında kelime için tercih edilen yorum, kelimenin kök anlamıyla ilişkilidir. Ancak kelimenin Kur'an'la birlikte kazandığı terim anlamı, en baskın ve âyetlerdeki mesajı iletme konusunda en güçlü anlam olmuştur. Ayrıca bir ibadetin rüknü anlamında kullanılan kavramın, söz konusu ibadeti yansıtan bir kelimeyle tercüme edilmesi esastır.

94 İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 8/133.

95 Dalgın, “Rükû”, 35/286.

96 Râgıb, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'an*, 364.

97 Benzer anlamda örnekler için bk: el-Bakara 2/43, 125; et-Tevbe 9/112; vd.

98 el-Bakara 2/43.

99 Benzer Örnekler için bk: el-Bakara 2/110, 177; vd.

100 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

101 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 281; Benzer örnekler için bk: Bakara 2/125; el-Müreselât 77/48.

3.1.2. Secde

سجد kökü eğilmek, baş ve boyun eğmek anlamındadır. Arapçada fazla üründen dolayı eğilen hurma dalı için (نَخْلَةٌ سَاجِدَةٌ) ifadesi kullanılmıştır. Kökün ayrıca alını yere koymak, selam vermek, itaat etmek gibi anlamları da vardır. Kökten türeyen sücûd kelimesi insan, hayvan ve bitkilerin eğilmesi için kullanılır.¹⁰² Râgıb el-İsfehâni kökün esas anlamının eğilmek olduğunu, ancak daha sonra Allah'a boyun eğmek ve ona ibadet etmek anlamında kullanıldığını söylemiştir.¹⁰³ Kökten türeyen kelimeler Kur'an'da seksen bir âyette doksan üç defa kullanılmıştır. Bu kullanımların bir kısmında boyun eğme anlamı vardır. Diğer bir kısmında namaz ibadetinin rüknü olan secde anlamıyla geçer. Râgıb el-İsfehâni'ye göre Kur'an'da emredilen secde iki türdür; birincisi insana has olup kendi isteğiyle yaptığı secdedir ki bunu yapan kişiye ilahi mükafat vardır. Necm sûresinde geçen (فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا) âyeti buna örnektir.¹⁰⁴ Diğer de tüm varlıkları muhatap alan secdedir. Bu emirde Allah'ın koyduğu kanunlara boyun eğme anlamı vardır. er-Ra'd sûresindeki "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi sabah-akşam isteyerek ya da istemeyerek Allah'a secde eder."¹⁰⁵ âyeti de buna örnektir.¹⁰⁶

"Anlamak İçin Türkçe Kur'an" adlı meâlde namazın bir rüknü olan secde kavramına kelimenin kök anlamına uygun olarak *yere kapanmak* anlamı verilmiştir.¹⁰⁷ Bunun yanında kelimenin namaz ibadetine has olan kullanımı dışındaki geçtiği âyet meâllerinde ise "secde" anlamı tercih edilmiştir.¹⁰⁸ Bu yaklaşım namaz ibadetini Kur'an'da emredilen ve Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla belirlenen formundan çıkarmaya yönelik bir yorumlama biçimidir. Örneğin; Hac sûresinin 77. âyetinde iman edenlere emredilen rükû ve secde emri şu şekilde tercüme edilmiştir: "Ey inananlar, öne doğru eğilerek ve yere kapanarak rabbinize ibadet edin."¹⁰⁹ Fetih sûresinin 29. âyetindeki (سَبِّحْهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَلْفِ السُّجُودِ) ifadesi ise "Onların belirteleri yüzlerindeki yere kapanma izleridir." şeklinde tercüme edilmiş-

102 İbn Manzûr, *Lisânü'l-ârab*, 3/206.

103 Râgıb, *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân*, 396.

104 en-Necm 53/62.

105 er-Ra'd 13/15 (وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا).

106 Râgıb, *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân*, 396.

107 el-Hac 22/26.

108 el-Furkân 25/60; es-Secde 32/15; el-Kâf 50/40.

109 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 281.

tir.¹¹⁰

Yine söz konusu meâlde, secde kelimesi için zaman zaman asla uygun anlam verilerek yere kapanmak şeklinde tercüme yapılmıştır. Örneğin Bakara sûresinin 125. âyetinin tercümesi şu şekildedir: “Çevresinde dolananlar, kendini ibadete verenler, Tanrıya kulluk için öne doğru eğilenler ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye emretmiştik.”¹¹¹

Müellif yine aynı kökten türeyen meşced kelimesine *secdelik* anlamı vermiştir. Ayrıca bu kelimeyi de “İslam'da ibadet edilen yer, meşced, cami, cemevi.”¹¹² şeklinde yorumlayarak Müslümanların mabedi için Kur'anî bir kavram olan kelimeyi herhangi yerler için hatta farklı bir dini kültürün şiarından olan cemevi anlamında kullanmıştır.

3.2. Hac

Kastetmek ve yönelmek anlamındaki حَجَّ kökünden türeyen¹¹³ hac kelimesi gitmek, yönelmek, ziyaret etmek gibi anlamlara gelir. Terim olarak da imkânı olan her müslümanın belirlenmiş zaman içinde Kâbe'yi, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî görevleri yerine getirmek sûretiyle yaptığı ibadeti ifade eder.¹¹⁴ Hac kelimesindeki kast ve yönelme anlamıyla hac ibadeti arasında mânevî bir bağ vardır.¹¹⁵ Kök Kur'an da otuz üç defa geçmekte olup hac yapmak anlamının yanında tartışmak,¹¹⁶ delil¹¹⁷ ve sene¹¹⁸ gibi anlamlarda kullanılmıştır

“Anlamak İçin Türkçe Kur'an” adlı meâlde anlamı buharlaştırılan odak kavramlardan biri de Hac'dır. Çalışmada, diğer ibadet türlerinde olduğu gibi hac ibadetinin emredildiği âyetlerin yorumunda da naslara uygun olmayan tercümelerin yapıldığı görülmektedir. Hatta hac kavramına

110 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 426.

111 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 36.

112 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 531.

113 Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhîri'l-kâmûs*, 4/459-460.

114 Harman, “Hac”, 14/382.

115 Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhîri'l-kâmûs*, 4/459-460.

116 el-Bakara 2/ 158, 189; Âl-i İmrân 3/20, 66.

117 el-Bakara 2/150; eş-Şurâ 42/16.

118 el-Kasas 28/27.

uygun görülen, “Kutsal ziyaret”¹¹⁹ anlamının yanında ibadetle ilgili olan Umre, İhram ve Tavaf gibi kavramlara da esas anlamlarından uzak anlamlar verilmiştir. Namaz, zekât gibi kavramlara meâlde yer verilmemeye özen gösterildiği gibi hac kavramına da yer verilmemiştir. Hatta, yazar hac kavramını sıradanlaştıran bir ifadeyle sadece *kutsal evi ziyaret* etmek şeklinde tercüme etmiştir. Örneğin; el-Bakara sûresinde geçen (فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ) âyet bölümünü “Her kim o evi ziyaret etmek veya onu görmek için gidecek olursa...”¹²⁰ şeklinde tercüme ederek bir ibadete isim olan hac kelimesini *evi ziyaret etmek* şeklinde normal bir ziyâret algısına neden olacak tarzda tercüme etmiştir. Tercümedeki “veya onu görmek” şeklinde verilen anlam ise âyetteki (اعْتَمَرَ) ifadesine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Ancak bu manaya nereden ulaştığını anlamak mümkün olmamıştır.¹²¹ Aynı sûrenin 196. âyetine ise şu şekilde mana vermiştir: “Belirtilen zamanda ve onun dışında Kutsal Evi ziyareti, Tanrı için tamamlayın... Kim belirtilen zamanın dışında o evi ziyaret ederse, kolyasına gelen bir kurban kessin...”¹²²

Bakara sûresinin 189. âyetinde geçen (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِئِ قُلْ هِيَ مَوَاقِبُ) ifadesini de şöyle tercüme etmiştir: “Sana Ay’ın evrelerini soruyorlar. De ki; “O, insanlar ve Kutsal Secdelik’i ziyaret için bir zaman ölçüsüdür.” Yine Mâide sûresinin 1. âyetinde geçen (وَأَنْتُمْ حُرُمٌ) ifadesini “Kutsal Secdelik’i ziyaret halinde iken” şeklinde tercüme etmiş ve devamındaki âyette geçen (وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا) ifadesini “Kutsal Secdelik’i ziyaret halinden çıktığınız zaman avlanabilirsiniz.” şeklinde tercüme etmiştir.

Haccın önemli rükünlerinden olan tavaf kelimesinin anlamında da sıradan hatta tahrif düzeyinde bir yorum sergilendiği görülmektedir. Örneğin; (وَوَطَّهَرُ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ)¹²³ âyetinin meâli şu şekildedir: “...tavaf edenler, ayakta durarak, öne eğilerek ve yere kapanarak ibadet edenler için de evimi temiz tut, demiştik.” Hac sûresinin 29. âyetindeki (وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ) ifadesi de “...O Eski Ev’in çevresinde tavaf ederek dolasınlar.” şeklinde tercüme edilmiştir. Yazar haccın bir rükünü olan tavaf ibadetini sıradan bir dönüş olarak tarif ettiği gibi sözlük kısmında yaptığı

119 Kılıç, *Türkçe Kur’an*, 532.

120 el-Bakara 2/158.

121 Hac kelimesinin anlamının buharlaştırıldığı diğer bir örnek için bk.: el-Bakara 2/196 “Belirtilen zamanda ve onun dışında Kutsal Evi ziyareti, Tanrı için tamamlayın.” Kılıç, *Türkçe Kur’an*, 44.

122 Benzer örnekler için bk.: el-Bakara 2/197 Kılıç, *Türkçe Kur’an*, 45.

123 el-Hac 22/26.

açıklama da kelimeyi "*Tanrı'yı anmak için dönerek ve çeşitli hareketlerle tavaf etmek*" anlamını verdiği semah kelimesiyle ilişkilendirmiştir.¹²⁴ Yukarıda örneklerini verdiğimiz tavaf kelimesinin de geçtiği âyetlere bu yorum tarzıyla anlam verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca meâl yazarı Hac sûresinin 26. ve 27. âyetlerinin meâlinde tavaf kelimesine "tavaf ederek semah dönmek" şeklinde anlam vermiştir.¹²⁵

"Anlamak İçin Türkçe Kur'an" adlı meâlde hac, umre ve tavaf gibi erkan ve şartları naslarla belirlenen ibadetlere sıradan bir ziyaret ve ritüel anlamlarının verildiği görülmektedir. Hatta farz olan bir ibadeti tanımlayan tavaf kelimesinin Alevî kültürünün şiarlarından olan "semah" kavramıyla tercüme edilerek tavaf kavramının temel anlamından uzaklaştırıldığı ve anlamsal tahrifat yapıldığı anlaşılmaktadır.

3.3. Zekât

Zekât kelimesi زكي kökünden türemiştir. Bu kök artmak, çoğalmak, bereket, arınmak, temiz olmak, uygun olmak gibi anlamlara gelmektedir.¹²⁶ Kökün anlam sahasının iki temel noktada yoğunlaştığı görülmektedir: Bunlardan birincisi artmak ve çoğalmak, ikincisi de arınmak ve temizlenmektir. Râgıb el-İsfehânî, *zekâ* kelimesinin "Allah'ın bereket vermesiyle gerçekleşen bir artış" anlamında olduğunu ve sözcüğün dünya ve ahiret işlerinde meydana gelen artış manasında kullanıldığını, "زكي الزرع" *ze-ka'z-zer'u* ifadesinin de ekinlerdeki çoğalma anlamına geldiğini söylemiştir.¹²⁷ Zekât kelimesinin ıstılâhî anlamı ise Kur'an'da belirtilen sınıflara sarfedilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli payı ifade eder. Örfte bu payın maldan çıkarılması işlemine de zekât denilir.¹²⁸

İslam öncesi dönemde de kökün artmak anlamında kullanıldığı ifade edilmiştir.¹²⁹ Cahiliye döneminde zekât kelimesinin Kur'an'daki anlamıyla kullanılmaması, o dönemde yaşayan insanlarda sosyal yardımlaşma müessesesinin bulunmadığı anlamına gelmez. Zira cahiliye döneminde

124 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 532.

125 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 276.

126 İbn Manzûr, *Lisânü'l-ârab*, 14/358-359; Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğ*a, 1/418.

127 Râgıb, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'an*, 380.

128 Erkal, "Zekât", 44/207.

129 İbn Manzûr, *Lisânü'l-ârab*, 14/358-359.

zekât kelimesi terimsel anlamıyla kullanılmış olmasa da malın toplanması ve belirli yerlere dağıtılmasıyla ilgili çeşitli kurallar bulunmaktaydı.¹³⁰

Kur'an'da زكي kökünden türeyen kelimeler farklı formlarda elli sekiz âyette de toplam elli dokuz defa tekrarlanmıştır. Kök *zekât* şeklinde otuz iki yerde geçmekte olup bunlardan otuzu terim olarak zekât anlamında kullanılır. Zekât kelimesi yirmi altı âyette namaz/salât kelimesiyle aynı bağlamda kullanılmıştır.

Zekât kelimesinin Kur'an'da farklı anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir.¹³¹ Biz değişik anlamlarını vermekten ziyade farz olan zekât anlamıyla geçtiği yerleri mevzu bahis ederek meâllerde bu mananın göz ardı edilmesi üzerinde duracağız. Örneğin Dâmegânî Bakara sûresinin 43. ve 83. gibi âyetlerinde zekât kelimesinin İslam'da bir sosyal müessese olan ve farzîyet ifade eden zekât anlamında kullanıldığını ifade etmiştir.¹³² Bu anlam alimlerin genel yaklaşımını da ifade etmektedir. Meâllere de genelde bu anlam yansımıştır.¹³³

"Anlamak İçin Türkçe Kur'an"¹³⁴ adlı meâlde Bakara sûresinin 43. âyeti şu şekilde tercüme edilmiştir: "*İçtenlikle yalvararak dua edin (ekîmü's-salât), yoksulun hakkı olanı verin (âtü'z-zekât) ve beni ululamak için öne doğru eğilenlerle birlikte siz de eğilin (ve'r-ke'û).*"¹³⁵ Diğer bir örnek de el-Bakara 2/83. âyettir: (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ) "*İçtenlikle yalvarıp dua edin ve yoksulun hakkı olanı verin.*" Meryem sûresinin 31. âyetinin meâli de şu şekildedir: "*Yaşamda olduğum sürece bana, kendisine yakarıştaki bulunmayı ve yoksulun hakkı olanı vermeyi emretti.*"¹³⁶

Yazar, zekât kelimesinin geçtiği her yerde bu manayı verdiği gibi meâl çalışmasının sonuna eklediği "Kısa Sözlük"te zekât kelimesi "Yoksulun hakkı" şeklinde açıklanmıştır.¹³⁷ Evet zekât fakir ve yoksulun hakkı

130 Demir, "Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi", 13.

131 Mustafavî, *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 4/353-357.

132 Dâmegânî, *İslâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 218.

133 Altuntaş-Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, el-Mâide 5/12 s. 120; Atay, *Kur'an (Türkçe Çeviri)* el-Bakara 2/43, s. 6; vd.

134 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 24.

135 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 27.

136 Benzer örnekler için bk: el-Bakara 2/110, 177, 277; en-Nisâ 4/162; el-Mâide 5/12, 55; el-Meryem 19/55; el-Hac 22/41 vd.

137 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 532.

olan dini bir vergidir. Yoksulun hakkı ifadesi, terimsel olarak zekâtın yanında sadaka, fitre, fidye gibi kelimeler için de kullanımına imkân tanıyan bir anlam içermektedir. Fakat kelimenin terimsel olarak kullanılmadan yorumunun meâl olarak yansıtılması kavramın farz olan ibadeti değil de herhangi bir yardımcı işaret ettiğini düşündürmeye müsait olmuştur. Kelimede yoksula yardım etme anlamı vardır. Fakat İslam'ın bir ibadet türü olan ve güçlü bir Kur'an kavramı olan kelimeyi kullanmamak Kur'an kavramlarının kültürünü yansıtma noktasında bir eksiklik oluşturduğu gibi ibadetin sahip olduğu değer ve önemin kaybına da neden olmuştur.

3.4. Sıvım

صوم kökü bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, hareketsiz kalmak anlamındadır. Kökten türeyen *sıvım* ve *sıyam* mastarları da aynı anlamda olup oruç tutmak kastedilmiştir. Kökten türeyen kelimeler Kur'an'da on dört yerde geçmektedir. Bu kullanımlardan on üçü farz olan oruç (tesûmû, yesûm, es-sıyâm, sâim)¹³⁸ bir tanesi de¹³⁹ Hz. Meryem'in konuşmamayı adaması anlamında kullanılmıştır. Orucun terim anlamı ise, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer'an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır.¹⁴⁰ Bakara sûresinde *sıyam* kelimesinin oruç anlamında geçtiği âyet şöyledir: "*Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi sakınsınız diye size de sayılı günlerde oruç farz kılındı.*"¹⁴¹ *Sıvım* ve *sıyâm* kelimeleri hadislerde de oruç anlamında kullanılır.¹⁴²

"Anlamak İçin Türkçe Kur'an"¹⁴³ adlı meâlde *sıyâm* kelimesinin Türkçeye tercümesinde de kelimenin terim anlamı ve ibadete isim olan oruç kavramı kullanılmamıştır. Örneğin orucun emredildiği Bakara sûresinin 183-185. âyetleri şu şekilde tercüme edilmiştir: "*Ey inananlar, ibadet amacıyla kimi günler, gün ağarmasından gün batımına değin yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durmak, sizden öncekilerin üzerine yazıl-*

138 Benzer örnekler için bk: el-Bakara 2/183, 185, 196; en-Nisâ 4/92; el-Mâide 5/89, 95 vd.

139 Meryem 19/26.

140 Yitik, "Oruç", 414.

141 el-Bakara 2/183.

142 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, "İmân" 2, 34, 37, 40.

143 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 24.

*dığı gibi sizin de üzerinize bir buyruk olarak yazılmıştır... İbadet amacıyla yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durmak birkaç gün süresindedir. Öyleyse, hasta ya da yolculukta olanlarınız, yapamadığı günlerin sayısınca bu ibadetini başka günlerde yapsın... O ayda dolunayı görenler, ibadet amacıyla gün ağarmasından gün batımına değin yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak dursun...”¹⁴⁴ Görüldüğü gibi bu vb. âyetlerde¹⁴⁵ meâl yazarı İslâm'ın önemli bir ibadetine isim olan *siyâm* kelimesine oruç anlamı değil de orucun tanımını ima eden bir tercüme yapmıştır.*

Ancak yazarın başka saiklerle oruç tutmak ya da keffaret orucunu yerine getirmek gibi konuların anlatıldığı âyetlerde¹⁴⁶ geçen *savm/siyâm* kelimelerine oruç anlamı verdiği görülmektedir. Bu âyetlerde oruç kelimesini kullanıp asıl olarak Ramazan orucunun emredildiği âyetlerde ibadete isim olan kavramı kullanmaması hem kavramın zayıflamasına hem de âyetin içerdiği mesajın tam olarak yansıtılmamasına neden olmuştur. Zira Ramazan ayının tam olarak oruca hasredilmesini emreden naslar varken, âyete, emrin “birkaç gün” oruç olarak yansıtılması farz bir ibadetin erkanını değiştiren tahrif edici bir yorum olmuştur.

Yine Meryem 19/26'da Hz. Meryem'in “*Ben, çok esirgeyici olan Allah'a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.*” anlamındaki ifadelerini “*Ben esirgeyici olan Allah'a sessizlik orucu adadım, onun için bugün hiç kimse ile konuşmayacağım.*”¹⁴⁷ şeklinde tercüme edilmiş ve *صوما* kelimesine oruç anlamı vermiştir.

Kavramlara yönelik bu yorumlarla, İzutsu'nun ifadesiyle bu odak kavramlar, kültürü değiştirilmiş bir form olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁸ Kelimelerin anlamı, yorumcunun öznel bakış açısıyla değil, ilk muhatapların anladığı ve uygulamaya aldığı anlamdır. Sözelimi âyetlerdeki emirlerin müslümanları namaza kılmaya, zekât vermeye, hac yapmaya ve oruç tutmaya sevk ettiği tarihen de sabittir. Hal böyleyken âyetlere verilen bu tür anlamlar, ibadet türlerinin anlamında tahrife neden olmaktadır. Ayrıca doğru anlam için kelimenin iç ve dış bağlamını bilmek gerekir. Bu da kelimenin kültürüdür. Zira kelimeyi onu çevreleyen şartlardan soyutlaya-

144 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 43.

145 el-Bakara 2/187, 196; el-Mâide 2/89, 95.

146 el-Ahzâb 33/35; el-Mücâdele 58/4; et-Tahrîm 66/5.

147 Kılıç, *Türkçe Kur'an*, 252.

148 İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, 19.

rak anlamakla esas anlama ulaşmaz.

Kelimelere sözlüklerde sıralanmış anlamlardan birini vererek kolaycılığın gitmek mümkündür. Ancak kelimeyi ya da metni kendi kontekstinde düşünmek gerekir. Aksi takdirde kelime ya da metnin amacı dışında kullanılması söz konusu olur. Metin asıl amacından saptığında artık söylemekte olduğunu söylememeye, bir anlamda başka şeyler söylemeye başlar.¹⁴⁹ Bu da kişiyi, istenilen manayı metinden çıkartma sonucuna götürür. Âyetin nâzil olduğu dönem doğru anlamın en kuvvetli bağıdır. Kur'an bu kayıttan çıkartıldığında anlamları da öznel olur. Bundan sonra kişi sözlüklerden seçtiği ve zevkine uygun düştüğü manayı Kur'an yorumu olarak seçmekte kendini özgür hisseder. Zaman ve çevre etmenlerinden kayıtsız bir mana Kur'an'ın esasını ve özünü temsil etmekten uzak olur.

Netice itibariyle meâl yazarının İslam'ın temel ibadetlerinin kendilerine has isimlerle anmadığı hatta ibadetlere ilişkin âyet ve hadislerin kesin belirlemelerine aykırı yorumlamalarla kavramları odak anlamlarından uzaklaştırdığı görülmektedir. Meâlde, namaz ibadeti ve rükünleri için Allah ve Hz. Peygamber tarafından belirlenen bir ibadet türü olarak değil de sıradan bir eğilme ya da yere kapanma gibi anlamlar verilerek ibadeti esas anlamından uzaklaştırmaktadır. Bu yaklaşım ibadeti herhangi bir dini ritüel konumuna indirgemektedir. Hatta bu anlamlandırma tarzı şekil ve muhtevasıyla günlük eda edilen beş vakit namaz yerine evsâfi muhatabınca belirlenecek bir takım sübjektif bedensel hareketleri anımsatmaya müsait hale gelmektedir.

Kelimenin kök anlamına uygun gibi gözükse de naslara ve tarihi gerçeklere aykırı olan bu anlamlar kavram ve Kur'an'ın mesajlarını yansıtma da hem eksik kalmakta hem de tahrife varan bir yaklaşıma neden olmaktadır.

Sonuç

Çalışmamızda Kur'an'ın bazı gözde kavramlarının “Anlamak İçin Türkçe Kur'an” adlı meâlde yansıyan anlamlarının değerlendirmesi yapılmıştır. Bu kavramların tercümesinde rahat davranılması, lafız temelinden çıkılması, iç veya dış bağlamın dikkate alınmaması odak kavramlara yanlış, eksik ya da yavan anlamların verilmesine neden olmaktadır. Bu an-

149 Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*, 17-18.

lamlandırma biçimleri için şunu söylemek mümkün ki kavramalara indi yaklaşımla ve ideolojik bakış açısıyla mana uyarlaması yapıldığında kavramlar esas anlamlarından uzaklaşmakta ve ilâhî mesajı taşıyamamaktadır. Çoğunluğun yorumundan ayrı kalma, ben merkezci davranma ya da ideolojik tutumlar bu tür yanlış hatta tahrif düzeyinde anlamlandırmaya neden olmaktadır. Bu tutum zaman zaman Kur'an'ın güçlü ve kapsayıcı kavramlarının mütercimlerin dünya görüşlerine feda edilmesine sebep olmuştur.

Meâllerde yapılan bilinçli yanlışlıklar kişinin kendi iradesiyle oluştuğu için bunlardan dönmek de meâl yazarının iradesine kalmıştır. Ancak yapılan tüm bu hatalardan kurtulmak için kavramların temel/doğru anlamını tespit konusunda nesnel kriterleri geliştirmek ve ona bağlı kalmak kaçınılmazdır. Bunun için önce kavramların kendilerinden başlamak mümkündür. Şöyle ki; odak kavramların Kur'an öncesinde kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldıysa hangi anlamı taşıdıkları, Kur'an'la kazandığı anlam, günümüze kadarki süreçte yaşadıkları anlam değişimleri, genişleme ve daralmaları dikkatle takip edilip hasıl olan mana meâllere yansıtılabilir. Cahiliye dönemi şiiri de kavram izahlarında bir başvuru kaynağıdır. Zira Kur'an öncesi dönem için en edebî metin türü şiirdi ve bu kültür nüzûl döneminden itibaren Kur'an'ın anlaşılmasında da araç olarak kullanılmıştır.

Esas anlamı belirleyen en önemli kıstaslardan biri de nüzûl ortamıdır. Âyetlerin nâzil olduğu nüzûl vasatı kavramlara hak ettiği anlamı veren ortamdır. Zira inen âyetler ve âyetlerdeki kelimelere ilişkin muhatapların dilinde ya da zihninde makes bulan anlam doğru anlam için en önemli referanstır. Dil alanındaki çalışmaların bu noktaya yoğunlaşması gerekir. Temel ya da siyaka uygun mananın seçilmemesi durumunda kavramların tam manasıyla anlamı meâllere yansıtılmamakta ve bu nedenle Kur'an mesajının gücü zayıflatılmaktadır. Bir cümleyi ya da kelimeyi anlamak için önce objenin sevk edildiği zaman ve mekandaki anlam ve maksadına yoğunlaşmak gerekir. Ayrıca Kur'an kavramları, kendi doğal bağlamında okunmadığında, anlamının mütercimin mensup olduğu kültür düzeyine ve yorum biçimine feda edilmesi kaçınılmaz olur.

Doğru anlamın ortaya çıkışında mütercimin tercümeyle dair ehliyeti de önemli bir faktördür. Çünkü metin tercümelerinde mütercimin perspektifi, önemli bir belirleyici unsurdur. Yorumcunun zamanıyla, çevresel etmenleriyle hatta ufkuyla sınırlandırılmış ya da aklî düzey ve kültürel

seviyesine hapsedilmiş bir anlam esas anlam olmayacağı gibi kuşatıcı manayı bulmada da yeterli olmayacaktır.

Meâller Kur'an'ı anlama ve yorumlama çabasını yansıtan çalışmalardır. Meâller odak kavramları iyi yansıttıklarında ilahi mesajı layık olduğu şekliyle iletmiş olurlar. Kur'an'ın genel yapı ve çerçevesini ortaya koyan ve ana konularına işaret eden odak kavramlarda da anlamsal değişim ve dönüşümler olabilir. Zira bir kelime Kur'an'a dahil olduktan sonra gerçek anlam artık ilk muhatap kitlenin verdiği anlamdır. İlim literatürü geliştikten sonra meydana gelen kavramlar her ne kadar Kur'an kaynaklı olsalar da değişen ve başkalaşan anlamları Kur'an'ın kastettiği anlam olarak düşünmek doğru değildir.

Yorumcu bazen yabancı dildeki kelimelere, söz dağarcığında kayıtlı olan en kolay kelimelerle karşılama yoluna gidebilir. Bu tercihte en az benzer yanı ya da en zayıf benzerlik yönü etkili olabilir. Aynı anlam semantiğinde olmaktan kaynaklı bu yorum biçiminden ziyade mümkünse kelimelere muhatap dilde tam ya da tama yakın bir karşılık bulmak önemlidir. Bu da kök ya da kavramları kapsamlı ve yetkin bir yaklaşımla incelendiğinde ortaya çıkacak bir sonuçtur.

Birbirleriyle özdeş ya da zıt olan kelimelerin semantik tahlilleri yapıp aralarındaki anlam bağı tespit edilerek Kur'an'ın odak kavramlarını bütüncül bir bakışla tespit etmek gerekir. Bu da bütüncül bir Kur'an kültürünün oluşmasını sağlar. Odak kavramların doğru anlaşılması Kur'an'ın ana yapısının da doğru anlaşılmasına bir işarettir. Bu da doğru anlaşılacak bir metnin aynı doğrulukta tercüme edilmesine ve yorumlanmasına öncülük edecektir.

Kur'an'la onun okuru arasındaki iletişimi engelleyen ya da kısıtlayan en büyük engellerden biri de dildir. Hatalı, eksik ya da maksadı anlatmaktan aciz ve Kur'an'ın kurucu kavramlarını buharlaştırarak yansıtan tercüme çağdaş toplumun Kur'an'ı ve onun mesajını anlamasının önünde bir engel olarak durmaktadır. Kur'an, nüzûl döneminde aynı kelimeleri farklı anlam içerikleriyle kullanmıştır. Modern dönemde yapılan iş kelimelerin delaletlerine yönelik yeni anlam uyarlamalarıdır. Bunda başarı elde edenlerin yanında Kur'an'la irtibatı sorunlu hale getirecek sonuçlar da görülmektedir. Odak kavramların tercümesinde yapılan hatalar da bunlardan birdir.

Kaynakça

Akdemir, Salih. *Son Çağrı Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.

Aktaş, Erhan. *Kur'an-ı Kerîm Türkçe Çeviri*. Ankara: Dumat Ofset, 2016.

Altuntaş, Halil – Şahin, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.

Atay, Hüseyin. *Kur'an (Türkçe Çeviri)*. Ankara: Atay Yayınları, 2013.

Beyaz, Zekeriya. *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Sancak Yayınları, 2013.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Zühayr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1976.

Cevherî, İsmâîl b. Hammâd. *Mu'cem es-sihâh*. thk. Halil Me'mun Şeyhâ. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2008.

Cündioğlu, Düccane. *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*. İstanbul: Kitapevi, 4. Basım, 1998.

Cürçânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403.

Çakır, Mehmet. *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçesi*, <https://www.kuranmeâli.com/AyetKarsilastirma.php?sure=2&ayet=2> (03.05.2022).

Dalgın, Nihat. "Rükû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/286. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed. *Islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Abdülaziz Seyyid el-Ehl. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, 1985.

Demir, Şehmus. "Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2007), 9-30.

Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu*. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık T.L.Ş. 1955.

Ebü Zeyd, Nasr Hâmid. *İlahi Hitabın Tabiatı*. çev. Mehmet Emin Maşalı. Ankara: Kitâbiyât, 2001.

Ebü'l-Baka, Eyyub bin Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî. *el-Külliyât*. thk. Adnan Derviş - Muhammed Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. ts.

Erkal, Mehmet. "Zekat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/207-209. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Esed, Muhammed. *The Messsage of The Qur'an*. Bristol: The Book Foundation, 2008.

Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî Ebû'l-Abbâs el-Hamevî. *el-Misbâhu'l-munîr fî ğarîbi's-şerhi'l-kebîr*. thk. Eymen Abdurrezzâk eş-Şevvê. Dimeşk: Daru'l-Menhel, 2016.

Firûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub. *el-Kâmusü'l-muhît*. thk. Halil Me'mun Şeyhâ. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2011.

Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. çev. Özge Yılmaz. İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2021.

Gözeler, Esra. *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*. İstanbul: Kuramer, 2016.

Gözübenli, Beşir. "Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Meâller". *Kur'an Meâlleri Sempozyumu I/ (2007)*, 79-92.

Halil b. Ahmed. *Kitabü'l-'ayn*. thk. Mehdi Mahzûmî - İbrâhîm Samrâî. Beyrut: Müessesetü'l-'Alemlî Matbuât, 1998.

Harman, Ömer Faruk. "Hac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/382-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

<https://www.kuranmeâli.com/ÂyetKarsilastirma.php?sûre=4&âyet=127> (14.2.2022)

<https://www.kuranmeâli.com/ÂyetKarsilastirma.php?sûre=9&âyet=103> (14.2.2022)

İbn Fâris el-Luğavî, Ebû'l-Huseyn Ahmed er-Razî. *Efrâdu ke-limâti'l-Kur'âni'l-'azîz*. thk. Hâtim Salih ed-Dâmin. Dimaşk: Dârü'l-Beşâir, 2002.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *Te'vîlu müşkili'l-Kurân*. thk. İbrahim Şemsüddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-ârab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr. Kahire: Darü'l-Mearif, 1119.

İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.

İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.

Kanca, Fatih. "Taberî'nin Târîhü'l-Umem ve'l-Mülûk Adlı Eserinde Esbâb-ı Nüzûl". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (30 Aralık 2018), 399-430.

Karaalp, Cahit. "Salât Kavramının Semantik Analizi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* 9/1 (2018), 173-212.

Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Yayınları, 2001.

Kılıç, Mustafa Cemil. *Türkçe Kur'an*. İstanbul, 2012.

Mustafavî, Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî. *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Mustafevî. *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'ani'l-Kerîm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Okuyan, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2013.

Özsoy, Ömer. *Sünnetullah*. Ankara: Fecr Yayınları, 2015.

Râgıb, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal el-İsfahânî. *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Darü'l-Marife, ts.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. Kahire: Darü's-Sâbûnî, 1417.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Usûlü's-Serahsî*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.

Sülün, Murat. *Kur'an Kılavuzu*. İstanbul: Ensar, 2011.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb, 1394.

Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gir-nâtî. *el-Muvâfakât*. thk. Hasan Ali Süleyman. Dâru İbn 'Afvân, 1417.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Şâkir. 24 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1420.

Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid el-Fârûkî. *Keşşâfû ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*. thk. Ali Dehrûc. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1996.

Topaloğlu, Bekir. “Rahmân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/415. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual, 2007.

Watt, William Montgomery. *Hız Muhammed Mekke'de*. çev. Süleyman Kalkan. İstanbul: Kuramer, Birinci., 2016.

Yılmaz, Hasan. “Kur'an Meâli Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (01 Temmuz 2016), 1-18. <https://doi.org/10.17050/kafid.266055>

Yılmaz, Hasan. “Kur'an'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 228-239.

Yitik, Ali İhsan. “Oruç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/414-416. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhîri'l-kâmûs*. Dâru'l-Hidâye, ts.

Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedruddin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır. *el-Burhân fî 'ul'ûmi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. Beyrût: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1957.